

SOSYAL HİZMET ve BAUMAN: SOSYAL ADALET*

Doğa BAŞER¹

Huriye İrem KALAYCI KIRLIOĞLU²

Mehmet KIRLIOĞLU³

"NATO bombardımanıyla yerle bir edilmiş Kosova'nun yeniden inşası için bugüne kadar ayrılan paranın miktarı bombardıman eyleminin bir günlük maliyetine denktir" (Bauman, 2017: 84).

Atıf/©: Başer, Doğa, Kalaycı-Kırlioğlu, Huriye İrem ve Kırlioğlu, Mehmet. (2017). Sosyal Hizmet ve Bauman: Sosyal Adalet, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl 10, Sayı 2, Aralık 2017, ss.1007-1020

Özet: Sosyal hizmet, sosyal adaleti savunan bir meslek ve disiplin olarak tarihsel süreçte sosyal devlet ve sosyal refah kavramlarının gelişmesiyle yakından ilgilidir. Bauman, ahlaki düşüncelerinin temeline alarak sosyal adaleti ve sosyal refahı ahlaki bir yükümlülüğün toplumsal alana yansımaları olarak savunmaktadır. Bauman sosyal adalet kavramı ile ilgili olarak "ben kardeşimin bekçisi miyim?" sorusunu gündeme getirir ve ekonomiyi merkeze alan bir politik duruşun kar-zarar hesabı yapmasından ötürü ahlak ile çatışacağını, böyle bir paradigmanda ne refah devletinin ne de sosyal hizmetin anlam bulamayacağını belirtir. Bu çalışmada sosyal hizmetin temeli olan sosyal adalet kavramı Bauman'ın görüşleri çerçevesinde ele alınmıştır. Bu çerçevede eşitlik, dayanışma, adalet, hak temelli yaklaşım temaları Bauman'ın görüşleri çerçevesinde değerlendirilmiştir. Sonuç olarak Bauman'ın sosyal hizmetin temelleri ile benzer şekilde insani bir yükümlülük olarak sosyal refahın altını çizdiği günümüz toplumlarında refah devletinin geri plana çekilmesini bir tehlike olarak vurguladığı belirtilmiş, tüketim toplumunun ön plana çıkışı ve bireyselleşmiş toplum temaları vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal adalet, Sosyal hizmet, Zygmunt Bauman, Sosyal refah.

Makale Geliş Tarihi: 06.09.2017/ Makale Kabul Tarihi: 13.11.2017

*Bu çalışma 1. Uluslararası Zygmunt Bauman Sempozyumu'nda sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

¹Yrd. Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü, e-posta: baserdoga@gmail.com

²Arş. Gör., Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü, e-posta: hurirkal@gmail.com

³Arş. Gör., Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü, e-posta: kirtioluglumehmet@gmail.com

Social Work and Bauman: Social Justice

Citation/©: Başer, Doğa, Kalaycı- Kırlioğlu, Huriye İrem ve Kırlioğlu, Mehmet (2017). *Social Work and Bauman: Social Justice*, Hitit University Journal of Social Sciences Institute, Year 10, Issue 2, December 2017, pp. 1007-1020

Abstract: *Social work, as a profession and a discipline supporting social justice, is closely related to the improvement of the terms social government and social well-being in historical process. Bauman puts morality to the base of his thoughts and defends social justice and social well-being as a reflection of a moral responsibility to the social area. Bauman brings up the question of "Am I the caretaker of my sibling?" into the agenda and states that economy centered political stance would conflict with morality since it makes cost-benefit calculation. He points that neither welfare state nor social work can find meaning in such a paradigm. In this study, the term social justice which is the base of social work is approached within the frame of Bauman's perspective on the subject. In this context, the equality, solidarity, justice and right based approach themes are evaluated with in the scope of Bauman's opinions. As a result, welfare state being taking the back seat, as Bauman underlines social well-being as human obligation similar to fundamentals of social work in today's societies, is emphasized as a danger. Themes of prominence of consumer society and of individualized society are highlighted.*

Keywords: *Social Justice, Social Work, Zygmunt Bauman, Social Welfare.*

I. GİRİŞ

21. yüzyıldaki küreselleşme, neoliberalizm ve refah devleti tartışmaları sosyal adaleti küresel boyutta önemli bir konu haline getirmiştir. IFSW (International Federation of Social Workers-Sosyal Hizmet Uzmanları Uluslararası Federasyonu) ve IASSW (International Association of Schools of Social Work-Sosyal Hizmet Okulları Uluslararası Birliği) tarafından "sosyal adalet, insan hakları, ortak sorumluluk ve farklılıklara saygı" öğeleri sosyal hizmetin temeli olarak ifade edilmektedir (IFSW ve IASSW, 2014). Sosyal adalet, hak temelli yaklaşım, insan onuruna ve insan haklarına saygı, kendi kaderini tayin etme, katılım hakkı geliştirme, sosyal hizmetin temel değerleri arasındadır (Karabekir, 2010: 46-102). Bu bağlamda günümüzde sosyal adalet tartışmalarının sosyal hizmetin temel konularından birini oluşturduğu söylenebilir.

Literatürde sosyal adaletin, ekonomik olarak zayıf sosyal sınıfların diğer sosyal sınıflara karşı korunmasını (Şahin, 2013: 3; Yıldırım, 2011: 6), gelir eşitsizliklerinin giderilmesini (Özguven, 2003: 36-37) bireylerin insan onuruna yaraşır bir şekilde asgari refah seviyesine ulaşabilmelerini (Yıldırım, 2011: 6; Sunal, 2011: 286) ve ekonomik ve sosyal güvencelerinin sağlanmasını (Kapar, 2006: 11) ifade ettiği vurgulanmaktadır.

Sosyal hizmet ve sosyal adalet ilişkisine bakıldığında sosyal hizmetin sosyal adaleti gerçekleştirmeye yönelik değerleri; ayrımcılıkla mücadele, çeşitliliğin tanıtılması, kaynakların eşit dağılımı, adil olmayan politikalarla ve uygulamalarla mücadele, birlik ve dayanışma içinde çalışma olarak ön plana çıkmaktadır (Karabekir, 2010: 46-102). Bir diğer önemli tema olarak hak temelli yaklaşım ise müracaatçıların yardıma muhtaç oluşlarını sorgulamak yerine onlara eşit hizmet götürmeyi amaçlamaktadır (Bingöl, 2015: 70-71). Diğer bir ifade ile sosyal hizmet mesleği, sosyal adaletin, insan haklarının ve toplumsal ve bireysel ihtiyaçların gerçekleştiricisi olarak görülmektedir.

Literatürde Bauman'ın sosyolojik ve felsefi yaklaşımları ile sosyal hizmetin temel değerleri arasında paralellikler olduğu belirtilmektedir (Bisman, 2004: 117). Hugman (2003: 9), “koşulsuz saygı” ve “yargılamama”nın yanında “kişiye saygı” ve “sosyal adalet” düşüncesi açısından Bauman'ın argümanlarını sosyal hizmetin temel değerleri ile ilişkili görmektedir. Örneğin sosyal hizmet açısından çok önemli bir noktada duran hak temelli yaklaşıma benzer şekilde Bauman'ın yurttaşı “*kendi hakları, görevleri, yetkileri ve yükümlülükleriyle ilgili bütün meselelerde öteki üyelerle birlikte söz hakkına sahip olan bir siyasal yapının üyesi*” olarak tanımladığı görülmektedir (Bauman, 2005: 72). Bu çalışmada Bauman ve sosyal hizmet perspektifinden sosyal adalet konusu ele alınacak, Bauman'ın refah devleti ve ahlak anlayışı çerçevesinden sosyal adaletle ilişkin ortak noktalar değerlendirilmeye çalışılacaktır.

A. Adalet, Sosyal Adalet ve Sosyal Hizmet

Adalet kavramına yönelik fikir ayrılıkları ve tartışmaların yoğunluğu literatürde üzerinde durulan bir konudur (Koyuncu, 2004: 4). Gözler (2008: 87) adalet kavramını bir değer olarak bilinemez bir şey şeklinde ele almış, gerçek dünyada adaletin olmadığını veya olsa bile bilinebilir bir nesnelliğe dayandırılmayacağını ifade etmiştir. Töremen ve Tan (2010: 59) ise tanım olarak adaleti; *doğruluk, dürüstlük, eşitlik, hak yemeçlik, hakkaniyet ölçülerine uyma, meşruluk, tarafsızlık, insaniyet, iyilik* gibi kavramlar ile tanımlamaya çalışmışlardır.

Bauman, müphem sosyolojisi çerçevesinde eserlerinde tanımları farklı çerçevelerden bakarak ele alır. İlk olarak Bauman (2000a: 82)'a göre adalet kavramı adaletsizliğe göre konumlandırılmakta ve tanımlanmaktadır. Adaletsizlik elde olan tek veridir. Adalet, adaletsizlik eyleminin meydana getirdiği sonuçların giderilmesi, düzeltilmesi ve telafi edilmesidir. Adalet,

adaletsizliğin vuku bulduğu halin reddedilmesi olarak ele alınmakta ve adaletsizlik algısı da mevcut durum ile bir önceki durum arasındaki karşılaştırmadan doğmaktadır (Bauman, 2014: 58-59). İkinci olarak ise Bauman, adalet arzusunu etkin kılmak için adaletin belirsizliğe, sonuçlanamazlığa, belirlenemezliğe ve müphemliğe muhtaç olduğunu ifade etmektedir (Bauman, 2017: 81). Bu çerçevede O, adaletin değişkenlik özelliğinden bahsetmektedir (Bauman, 2000b: 72). Adalet, ulaşılan standartlarla yetinmeyip sürekli olarak ulaşılanın üstünde standartlar tanımlamayı ve adaletin çıtasının yükseltilmesini ifade eder. Adil toplumun, elde ettiği adalet seviyesini sorgulayan, adaleti her zaman bir adım veyahut daha ilerisi olarak gören, adaletsizliğe karşı sürekli teyakkuz halinde ve düzenlemelerin adil olduğundan hiçbir zaman emin olmayan bir toplum oluşunu belirtir (Bauman, 2000a: 54-98; 2017: 79-81). Bu çerçevede Tuncay ve Erbay (2006: 55) mevcut durumun ötesine geçerek "insanların daha adil ve eşit koşullarda yaşamasının nasıl olanaklı kılınacağı üzerinde çalışma'nın sosyal hizmetin temel niteliği olduğunu ifade etmektedir.

Bauman'ın adil bir toplumu insan haklarını garantiye alan bir yapı ile değerlendirdiği görülmektedir. Ona göre kendi anayasal ve siyasal pratiği içinde "insan haklarını" garanti altına alan demokratik bir tolerans rejimi kurulmadıkça adalet sorunu tam anlamıyla ele alınamaz. Bu toleransın bütün bir adaletin gerekli bir koşulu olduğunu ancak bunun adaletin *yeterli* koşulu olmadığını da vurgulamaktadır (Bauman, 2000a: 88). Bauman, bireylerin sosyal saygınlığını gözetme hakkının geliştirilmesinin sosyal etkileşime katılma hakkı ve herkese eşit fırsatlar sağlanması ile bağlantılı olduğunu belirtmektedir (Bauman, 2016: 85). Literatürde de sosyal adaletin sağlanmasında gelir dağılımının eşit bir şekilde gerçekleştirilmesinin (Çetin, 2015: 155), ekonomik eşitsizliğin en alt seviyeye çekilmesinin (Yolcuoğlu, 2012: 149; Demir, 2011: 41-42; Okşar, 2009: 110) ve bireylerin toplumun imkânlarından adil bir şekilde yararlanmalarının (Çetin, 2015: 146-147; Kapar, 2006: 6) önemine vurgu yapılmaktadır. Küresel ölçekte de sosyal adaletin gelirin ekonomik durumu iyi olandan kötü olana doğru yeniden dağılımı ile gerçekleşeceği düşünülmektedir (Kapar, 2006: 6). Bu noktada Bauman (2014: 37) yayınlanan istatistiklerin birtakım gerçekleri gizlediği belirtmektedir. Bir yandan toplam varlıkta inanılmaz bir artışın olduğunu diğer yandan bu artışa paralel sosyal eşitsizliğin arttığını, piramidin üstü daralırken altının yıldan yıla genişlediğini belirtmektedir.

Bauman sosyal adalet için önemli başlık olan yoksulluk sorununa da değinmekte ve bunu siyasal katılımıla bağlantılandırmaktadır. Günümüzde yoksulluk sorununun çözümü Bauman'a göre özgür yurttaşlığın ve cumhuriyetin varlığı için ön koşuldur. Bauman yoksulluğun azaltılması ve sosyal refahın yükseltilmesi ile siyasal katılımın yükseleceğini ve daha katılımcı bir siyasetin sağlanabileceğini öne sürer (Bauman, 2000b: 186-192). Bu çerçevede yoksullukla mücadele aracı olarak sosyal yardımların siyasetle ilişkisi önemli bir konudur. Gelişmekte olan ülkelerde sosyal hizmet ve sosyal yardımlar siyasal bir rant unsuru olarak görülebilmektedir. Oysa ki sosyal hizmet, toplumun yapısına karşı doğrudan bir düzeltme aracı veya ileriye yönelik bir yatırım/rant kanalı değildir (Bingöl, 2015: 76). Gelişmekte olan ülkelerde, sosyal hizmette hak temelini çok daha sınırlı kaldığı söylenebilir. Bu ülkelerde sosyal devletin getirileri; sosyal haklar ve sosyal vatandaşlık anlayışı gelişmediğinden, hizmetler daha çok, merkezi ve yerel yönetimlerin elinde siyasal bir politika aracı haline gelmektedir (Koray, 2012: 232). Bu sebeple sosyal hizmet mesleği yeri geldiğinde müracaatçıların sisteme, politikalara, hatta devlete karşı korumalı ve savunmalıdır. Nitekim Weiss (2005: 103) sosyal hizmetin mesleki ideolojisinin üç değişkeni kapsadığını belirtmektedir. Bunlar ise yoksulluğun nedenleri, yoksullukla başa çıkma yolları ve mesleğin merkezinde olan amaçlar şeklinde sıralanmaktadır.

B. Bauman ve Refah Devleti

Sosyal adaletin sağlanmasında Bauman refah devletini önemli bir amaç olarak görmekte fakat neoliberalizmin etkisiyle devletin güç kaybetmekte olduğunu altını çizmektedir (Bauman, 1998: 294). Refah devleti, devletin kurumlarında bireysel ve kolektif ihtiyaçların göz önüne alınması ve onurlu bir yaşama imkânı için temel araçtır. Refah devleti uyruklarını ekonomik değil siyasal yurttaş perspektifi ile değerlendirir (Bauman, 1999: 67-68). Ancak sosyal hizmetin amacının herhangi bir sebepten ötürü hayatta kalmak için sosyal yardım ya da bakıma muhtaç olanları (işsiz, engelli, hasta, çalışamaz durumdaki insanlar) kurtarmak olmalıyken, günümüzde refah devletinin kendi işini yapmasından dolayı suçlandığı ifade edilmektedir (Bauman, 2005: 93). Örneğin, Krumer-Nevo ve Lev-Wiesel'in (2005) İsrail'de sosyal hizmet öğrencilerinin müracaatçıların temel ihtiyaçlarına yönelik davranışlarını araştırdığı araştırmasında hükümetin bütçe kısıtlamalarının ve anti-refah politikalarının temel ihtiyaçların karşılanmasında bir engel teşkil ettiği belirtilmekte, bu durumun da öğrencilerin müracaatçıların

ihtiyaçlarını karşılamaında hayal kırıklığına uğramaları ve kendilerini çaresiz hissetmelerine neden olduğu belirtilmektedir. Sonuç olarak bir çok öğrenci ve sosyal hizmet uzmanı ekonomik olarak dezavantajlı bir popülasyon ile çalışmayı tercih etmemektedir.

Bauman'ın refah devleti perspektifi tarihsel bir arka plana dayanarak günümüzde yoksulların dışlanması tasvir etmektedir. Refah devleti ona göre kapitalist ekonominin üretim döneminde üretimin devam etmesi ve piyasaya gerekli emeğin sağlanması için işsizlerin yani yedek emek ordusunun bakımını üstlenmektedir. Ancak günümüzde işsizlerin artık yedek emek ordusu olarak görülmediklerini, günümüzün iktisadi refahıyla ilişkili olan her şeyin esneklik ilkelerinin, rekabetçiliğin ve düşük emek maliyetleriyle ölçülen üretkenliğin mantığına dayandığı belirtmektedir. İşsizler, artık sınıf altı olarak sınıflandırılmakta, bu sınıf düzeltilmesi, yeniden hizaya sokulması gereken bir kategori olarak değil, toplumsal sistemin dışında bırakılan, onlarsız daha iyi ve daha rahat edeceğimiz bir kategori olarak görüldüğü belirtilmektedir. Böylece bu yeni bakış açısının "Refah Devleti mi? O yükü artık çekemeyiz" cümlesinde ifadesini bulduğunu belirtmektedir. Özellikle yoksulluk, kişilerin kendilerinden kaynaklı bir sorun olarak yeniden tanımlanmaktadır. Her toplumda ve her tarihte var olan yoksulların ilk kez yerine getirebilecekleri herhangi bir fonksiyonları bulunmamaktadır (Bauman, 2017: 83). Literatürde Weiss'in araştırmasına dayanarak yoksulluk ve refah devleti ilişkisi bakımından sosyal hizmetin sosyal adaleti savunan bir perspektife sahip olduğu söylenebilir. Weiss (2005) on farklı ülkede gerçekleştirdiği araştırmada tüm ülkelerdeki sosyal hizmet öğrencilerinin yoksulluğa yapısal nedenler atfettiği, yoksullukla baş etme yöntemi olarak sosyal refah devletinin genişletilmesini destekledikleri, sosyal hizmetin temel amacının sosyal adalet ve bireyin esenliği/iyilik hali olduğu belirtilmiştir. Anlaşılacağı üzere "mağduru suçlama" eğilimleri yapısal sorunları görmezden gelmekte bu da sosyal hizmet politikalarını olumsuz etkilemektedir

Bauman'ın refah devleti perspektifinin önemli bir unsuru da belirsizliklerle mücadele edebilme ve gelecek kaygısı ile baş edebilmeye yöneliktir. Ona göre bir "güvenlik ağı olarak" refah devleti "yaşamın zorluklarıyla baş edebilme" kapasitesi sağlayan ve herkesin yararlanabileceği bir "vatandaşlık hakkı" olarak "toplumsal sigorta biçimi"dir (Bauman, 2000a: 48). Toplum olarak üretilen risklere karşı bir toplumsal sigortanın varlığı zorunlu iken bu risklerle baş etme görevinin günümüzde özelleştirildiği belirtilmektedir

(Bauman, 2000b: 57). Bauman günümüzde devlet ve kamu kurumlarının toplumsal yaşam örgütlerinden çekilerek, toplumsal yaşamın saf bir belirsizlik içine girdiğini savunur. Ona göre artık sorunlar sadece “kendi işini kendin gör” mantığıyla çözülebilir. Bu da birey üzerinde büyük bir yük oluşturmaktadır (Bauman, 2001: 152). Devletin sosyal refah politikalarından geri çekilmesi bireylerin her türlü ihtiyaçlarını tüketim piyasasında karşılamaları gerçeğini açığa çıkartır. Böyle bir durum politikacıların sorumluluğunu azaltıldığı gibi bireysel sorunlar da özel (doktor, okul vb) kurumlar ile çözüme ulaşır (Bauman, 1997: 114). Sinclair ve Monk (2005) liberal temelli betimlemelerin bireyi kendi hayatından sorumlu olarak gördüğünü ve birey kendini yönlendiren ve kendini yöneten, kendi yolunu ve kişisel gelişimini belirleyen çerçevede değerlendirdiğinin altını çizmektedir. Bununla birlikte bu bakış açısı yapısal sorunları görmezden gelmektedir. Örneğin kendisini duygusal olarak istismar eden kocasından ayrılmak isteyen işsiz, eğitimsiz bir kadınla çalışan terapist; kadının kocasını bırakması fikrine müsaade verdiğinde ayrılma sürecine etki eden sosyal ve kurumsal bariyerlerle karşılaşmalar (ataerkil davranışlar, damgalama, ekonomik bağımlılık, yasal ihtiyaçlar vb.). Bu durumda kişinin kendi güçlerine bel bağlayan bir yaklaşımın akıbeti ne olacaktır?

Belirsizlik sorununa ek olarak Bauman ekonomik faaliyetler ile birlikte zenginleşmenin ve refahın toplumun tamamına yayılacağını savunan liberal argümanlara karşı çıkmaktadır. Bauman (2005: 93) sosyal hizmetin kendisini haklı çıkarabilmesi için bağımlı konumundaki insanları kendi kendine yeterli hale getirmesi gerektiğini belirtmektedir. Çünkü bağımsız olmayan insanlar ile satma ve satın alma oyununa katılmayan insanların (yoksullar-işsizler) toplumda bir yerlerinin olmadığını söylemektedir. Hâlbuki zenginlerin daha da zenginleşmesinin (ekonomik büyümeden bahsederek) toplumun dezavantajlı kesimlerinden ziyade hiyerarşide kendilerinden hemen sonra gelenlere bile faydası olmayacağı belirtilirken, üst gruplardan alt gruplara doğru varlığın yayılımını ifade eden hayali merdivenin tıkanmış bir eleğe dönüştüğü söylenmektedir. Hatta ekonomik büyümenin sosyal sorunlara evrensel çözümler bulmak yerine sosyal sorunların baş şüphelisi gibi görüldüğü vurgulanmaktadır (Bauman, 2014: 39). Bu çerçevede ekonomik büyümenin toplumun geneline yayılan bir refahı getirmenin aksine eşitsizliği arttırdığı ve sosyal adaletin tesisi açısından sosyal hizmeti daha kritik bir noktaya konumlandığı söylenebilir

Eşitsizliğin artışı ile birlikte dışlama ve görmezden gelme siyasetinin de arttığı konusu Bauman'ın özellikle üzerinde durduğu konulardan biridir. Göçmenleri suçlamanın toplumsal rahatsızlıkların hepsi için küresel bir alışkanlık haline gelmesi Bauman tarafından dile getirilmektedir. Bauman (2013: 70-73) göçmenler ile yabancılara işaret etmektedir. Örneğin Bauman'a göre sosyal hizmet çalışanlarının büyük bir umutsuzluk ya da çöküşün eşliğinden çekip aldıkları yüzlerce ya da binlerce insana ya da refah yardımlarının farklılık sağladığı, o milyonlara ilişkin pek az şey okuyor ya da işitiyoruz. Ama asalak olan ve dolandırıcılık yapan, işsizlik yardımıyla yaşayan yüz binlerce kişinin fırsat çıktığında iş yapamayan ya da yapmak istemeyen, bu kişilerin tembel kişilere dönüştüklerine dair pek çok şey okuyor ve işitiyoruz. Yoksulluk çeken insanlar, yalnız anneler, okulu bırakmış öğrenciler, madde bağımlıları ve şartlı tahliye edilmiş suçlular yan yana durur, onları birbirinden ayırmak artık kolay değildir. Onları birleştiren ve bir araya toplanmalarını haklı çıkaran sebep ne olursa olsun, hepsinin ortak noktası topluma yük olmasıdır. Onlar bir şekilde mucizevi biçimde ortadan kalksalar hepimiz daha iyi ve daha mutlu olurduk (Bauman, 2005: 98). Özellikle Amerika'daki göçmenlere yönelik yabancı düşmanlığı tam da Bauman'ın ifadesinde kendisini bulmaktadır. Bu noktada sosyal hizmet literatüründe Zastrow, ırkçılık, ayrımcılık ve baskı gibi etmenleri de içeren sosyal ve ekonomik adaleti sağlamak için 'medya kanallarını kullanma, ırklar arası bütünleşmeyi sağlayacak yöntemler, vatandaşlık haklarıyla ilgili düzenlemeler, eğitim programları, ırkçı görüşlerin karşısında olma' gibi farklı yöntemlerin olduğunu vurgulamaktadır (2014: 573). Çeşitlilik değerinin sosyal hizmetin kendi kaderini tayin, güçlendirme, insan onuruna saygı gibi değerlerini içerdiği söylenmektedir. Buna bağlı olarak da ayrımcılıkla mücadelede 'karşı olmak' düşüncesiyle değil kucaklamak düşüncesiyle hareket edilmesi gerektiği üzerinde durulmaktadır (Karabekir, 2016: 98). Bu çerçevede medya ile birlikte paralel giden rafine edilmiş bir dışlama siyasetinin küresel boyutta sosyal hizmete zarar verdiği söylenebilir.

C. Ahlak ve Adalet

Bauman'ın sosyal adalet kavramını ahlaki bir çerçevede sorumlulukla bağlantılı olarak ele aldığı görülmektedir. Bauman ahlaki insanlar arası ilişki, dayanışma ve sorumluluk bağlamında değerlendirir. Onun perspektifinde ahlak, kişilerden karşılık talep etmeden yardım etmeyi, ötekinin refahını düşünmeyi, bunun için kişisel refahına sınırlama getirmeyi ve kendinden feragat etmeyi ifade eder (Bauman, 2004: 148). Adalet ise

ahlakın toplumsal düzleme yansımasıdır. "*Adalet ilkesi, kişinin eylemlerinin ötekilerin durumu üzerinde meydana getirebileceği etkilerle ilgili sorumluluk gerektirir*" (Bauman, 2017: 84). Toplumsal yaşamda ahlak, kurallara, kanunlara, yargılama yetkisine ve bütün bunları tesis eden ve denetleyen kurumlara ihtiyaç duyar. Toplumun daha büyük alanında *ahlak fikri, sosyal adalet* şeklinde yeniden somutlaşır veyahut *sosyal adalet*e dönüşecek şekilde yeniden işlenir (Bauman, 2010: 43). Bu noktada sosyal adaletin ahlaki normlarla yakından ilişkili olduğu söylenmektedir. Bu sebeple sosyal adaletin herkes için geçerli olmadığı toplumlarda ahlaki kuralların zayıflayacağı, gelir dağılımının bozulacağı, toplumda vergi kaçakçılığı, rüşvet gibi suçların artacağından bahsedilmektedir. Bu durumun toplumları sosyal adaletle yaklaştırdığı ileri sürülmektedir (Özgüven, 2003: 37). Yurttaşların sosyal devletin sağladığı tüm imkânlardan yararlanması durumunun sosyal adaletten başka bir amaç içermediğinden ve tüm sosyal refah hizmetlerinin bir hak olduğundan bahsedilmektedir (Tufan, Özgür-Sayar ve Koçyıldırım, 2009: 84-85). Ancak adaletsizliğin norm haline ve tahammül edilebilir düzeye geldiği noktada yoksulluk veya sefaletin görülmesiyle canlanan ahlaki itkiler mülteciler için yardım toplamak gibi hayır-merhamet duyguların yoğunluk kazandığı münferit olaylara aktarılmaktadır (Bauman, 2000b: 96). Buradaki belirli olaylar üzerinden giden anlayış yine yapısal sorunların görmezden gelinmesi ile sonuçlanabilmektedir. Bauman (2014: 71) buradaki yapısal sorunun "*işbirliğine, dayanışmaya, paylaşmaya, karşılıklı güvene, birbirini tanımaya ve sayguya dayalı birlikeliliklerinin yerine bir avuç insanın hırsla zenginleşmesinin herkesin iyiliğine giden asil bir yol olduğu düşüncesinden türetilmiş varoluş biçimin*" sonucu olduğu yargısına ulaşmaktadır.

Anlaşılabileceği üzere dayanışma kültürünün gerekliliği Bauman'ın küreselleşen dünyada vurguladığı bir konudur. Günümüzde kaynakların yeniden dağıtım anlamında adaletin sağlanması, yoksul kesimlerin isyanları ile değil, refah içinde yaşayanların göstereceği ahlaki sorumluluk anlayışıyla eyleme geçmeleri ile çözülebilecek bir sorundur (Bauman, 2000a: 88). "*Dayanışma bütün toplumlarda bir kesinlik, bu yüzden de bir güven, özgüven ve cesaret sığınacağı ve garantisi olarak hizmet vermiştir*" (Bauman, 2000b: 39). Benzer şekilde "sosyal hizmetin insanlarla ilgili temel görüşlerinden biri de insanın diğer insanlara ihtiyacı ve insanlar arasında dayanışma kavramıdır" (Kut, 1988: 50). Günümüzde işbirliği yapmanın ya da beraber hareket etmenin elverişsiz, zor ve pahalı olduğu sürekli olarak vurgulanmaktadır (Bauman,

2014: 20). Ancak Bauman (2005: 101-102) Bir köprünün taşıma kapasitesinin en zayıf ayağının gücüyle ölçüldüğünü, benzer olarak bir toplumun insan kalitesinin en zayıf üyelerinin hayat kalitesiyle ölçülmesi gerektiğini, ahlakın özünün insanların başkalarının iyilik hali için üstlendikleri sorumluluk olduğunu, bunun aynı zamanda toplumun etik standardının da ölçüsü olduğunu, bu ölçünün refah devletinin ihtiyaç duyduğu tek ölçü olduğunu öne sürmektedir. Bauman ahlaklı olmamız için hiç bir makul sebebin olmadığını ve faydaya yönelik bir toplumda faydasız ve işlevsiz yoksulun ve işsiz mutlu olma haklarına ilişkin akılcı kanıtların hesaba katılmayacağını belirtmektedir (Bauman, 2005: 105). Sonuç olarak Bauman adalet ve ahlak ilişkisinde kar zarar hesabı yapan rasyonel düşünme pratiğine karşı çıkmakta ve adaleti bir toplumsal vicdan konusu olarak gündeme getirmektedir.

Ahlak ve adalet ilişkisi çerçevesinde Bauman refah devleti ve neoliberal politikalarla ilgili tartışmaya yönelik ekonomiyi merkeze alan bir politik duruşun kar-zarar hesabı yapmasından ötürü ahlak ile çatışacağını, böyle bir paradigma da ne refah devletinin ne de sosyal hizmetin anlam bulamayacağını belirtir (Bauman, 2005: 92-95). Bauman'a göre refah devleti “ekonomik çıkarları ahlaki sorumluluğun hizmetine sokma yönünde bir girişim” olarak değerlendirilebilir (Bauman, 1998: 294). Günümüzde ortaya çıkan önemli değişimlerden biri ise sorunların “özelleştirilmesidir”. Devlet politikalarının sadece “kamu güvenliğini” sağlama ile sınırlanması ve onun dışındaki alanlarından çekilmesi sonucu bugün bireyler bütün sorunlar ile direk olarak karşı karşıya kalmıştır (Bauman, 2003: 334-335). Netice itibarıyla Bauman'a göre sosyal hizmetin ve daha genel olarak refah devletinin geleceği, keskinleştirilen, daraltılan ve daha iyi odaklanan kurallara, sınıflandırmalara ve usullere bağlı değil miras aldığımız etik standartlarına bağlı olduğu, bugün kriz içinde olan şeyin aslında bu etik standartlar olduğu vurgusu ön plana çıkmaktadır (Bauman, 2005: 104-105).

Prosedür, sınıflandırma ve kurallara bağlı sosyal hizmet sistemine yönelik eleştirilere sosyal hizmet literatüründe de göze çarpmaktadır. Richards ve arkadaşları (2005), sosyal hizmetin bürokratizasyon ve performansı temel olarak değerlendirme ve gözden geçirme görevlerinde standart prosedürleri kullanmasını müracaatçıların ihtiyaçlarına odaklanmayan ve işletme mantığına dayanan faaliyetler olarak eleştirmektedir. Güncel sosyal hizmet alanındaki sistemleri ve prosedürleri vurgulayan bürokratik model ve bireyin

değerini ve yardım ilişkisini vurgulayan sosyal hizmet eğitiminin bir dilemma ürettiği vurgulanmaktadır.

Sosyal hizmetin belirli kurallara göre değerlendirilir hale geldiği, hizmet nesnelerin giderek yasal kategori türlerine dönüştüğü ve her türlü bürokrasiye özgü insan yüzünün silinmesi sürecinin harekete geçirildiği belirtilmektedir. Bu noktada iş performansında ahlaki değerlendirmenin yerini usule uygun icraatın almasının, diğer bir ifade ile kuralları tam ve olduklarından daha belirgin hale getirmenin vakalarla ilgili yorumların gittikçe azaltılması ve her vakada kararları kitaba uygun biçimde tam olarak belirlenmiş ve kestirilebilir hale getirilmesi çabaları ile ilişkili olduğu söylenmektedir. Ancak Bauman kesinliğin, usule uygun icraatın kural olduğu bir dünya için ideal olabileceğini fakat müphemlik ve belirsizliğin etik dünyanın günlük ekmeği olduğunu ifade etmektedir. Bauman, Logstrup'un ifadesiyle konuyu şöyle bağlamaktadır: "*Mutlak kesinlik mutlak sorumsuzlukla aynıdır, hiç kimse önceden verilen direktifleri uygulamaya ve gerçekleştirmeye özen gösteren kişiden daha düşüncesiz değildir*" (Bauman, 2005: 102-103). Bauman büyük bir sorun olarak nitelenen toplumsal adaletin çözümünün yanımızdaki öteki için sorumluluk alma ile ilişkili asal ahlaki eylem gibi küçük ölçekli bir sorunda yattığını belirtmekte (Bauman, 2000a: 98) ve sosyal adaletin temelini sorumluluk olduğunu vurgulamaktadır.

II. SONUÇ

Bauman hemen hemen her konuda olduğu gibi sosyal adalet konusunda da sorularını sıralamakta ve kendisi de dâhil olmak üzere herkesi bu sorulara ilişkin cevaplar aramaya davet etmektedir. Örneğin "Ekonomik büyümeden yaygın olarak bahsedilen bir dünyada fakirliğin hala sürmesini akli başında her insanın düşünmesi gerekmiyor mu?", "Bir avuç zenginin hepimize faydası olduğu doğru mu?", "Özellikle, insanların doğuştan gelen eşitsizliğini değiştirmeye çalışmanın, toplumun her bir üyesinin insan aklının alabileceği en yüksek seviyede sahip olmaya ve çoğaltmaya hak kazandığı yaratıcı ve üretici güçlerinin yanı sıra toplumun sağlığı ve esenliğine zararlı olduğu doğru mu?", "Sosyal konum, güç, yetkilendirme ve kazanç ayrımlarının, doğuştan gelen yeteneklerdeki ve bireylerin topluma yaptıkları katkılardaki farklılıkları yansıttığı doğru mu?" (Bauman, 2014: 7-22), "Ben kardeşimin bekçisi miyim?" (Bauman, 2005: 93), gibi sorularla anlatımlarına başlamaktadır. Çünkü Bauman birtakım varsayımlardan bahsetmiş ve bu

varsayımların bariz bir şekilde hiç bir kanıt gerektirmeden kabul edildiği üzerinde durmuştur (2014: 32). Bunlar:

1. İnsanların bir arada yaşamasından kaynaklanan tüm sorunların üstesinden gelmenin ve bunları çözebilmenin tek yolu ekonomik büyümedir.
2. Sürekli artan tüketim ya da yeni tüketim nesnelerinin dolaşımını hızlandırmak, insanın mutluluk arayışını tatmin etmenin belki de tek, muhtemelen esas ve en etkili yoludur.
3. İnsanların eşit olmaması doğaldır ve insan hayatındaki olasılıkları kaçınılmazlıklara göre düzenlemek hepimiz için faydalıdır; yaşamın kaideleriyle oynamak herkese zarar getirir.
4. Rekabet (hak edenlerin yükseltilmesi-hak etmeyenlerin elenmesi/alçaltılması) hem sosyal adaletin hem de sosyal düzenin sağlanması için aynı anda gerekli ve yeterli koşuldur.

Bu çerçevede Bauman'ın metinlerinin sosyal hizmetin temel değerleri ile alakalı olduğu ve küreselleşme, neoliberalizm ve refah devleti tartışmalarında hak temelli yaklaşımı savunabilme açısından gerekli teorik arka planı sağlayabileceği görülmektedir. Konuya sosyal hizmet perspektifinden baktığımızda ise bu savunmanın gerekliliği ön plandadır. Sosyal adalet açısından sosyal hizmete düşen rol eşitsizliklerin giderilmesine yönelik olsa da Tuncay ve Erbay (2006: 58) adaletsizliklere karşı çıkan bir sosyal hizmet uzmanının yaşayabileceği güçlüklerle değinmektedir. Sosyal Hizmet uzmanı hem devletin içindedir hem de müracaatçıların menfaati gereği kimi zaman da devlete muhalefet pozisyonundadır. Bu durumun çözümlenmesi için sosyal hizmet mesleğinin neyi amaçladığının ve nelerden sorumlu olduğunun toplum ve kurumlar tarafından bilinmesi önem kazanmaktadır.

KAYNAKLAR

- BAUMAN, Z. (1997), Özgürlük, Sarmal Yayınevi, İstanbul.
BAUMAN, Z. (1998), Postmodern Etik, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
BAUMAN, Z. (1999), Çalışma Tüketicilik ve Yeni Yoksullar, Sarmal Yayınevi, İstanbul.
BAUMAN, Z. (2000a), Postmodernlik ve Hoşnutsuzlukları, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
BAUMAN, Z. (2000b), Siyaset Arayışı, Metis Yayınları, İstanbul.
BAUMAN, Z. (2001), Parçalanmış Hayat Postmodern Ahlak Denemeleri, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
BAUMAN, Z. (2003), Modernlik ve Müphemlik, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
BAUMAN, Z. (2004), Sosyolojik Düşünmek, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
BAUMAN, Z. (2005), Bireyselleşmiş Toplum, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
BAUMAN, Z. (2010), Etiğin Tüketiciler Dünyasında Bir Şansı Var Mı? De Ki Yayınları, Ankara.

- BAUMAN, Z. (2013), *Modernite, Kapitalizm, Sosyalizm: Kürsel Çağda Sosyal Eşitsizlik, Say Sayınları*, İstanbul.
- BAUMAN, Z. (2014), *Azınlığın Zenginliği Hepimizin Çıkarına Mıdır?*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- BAUMAN, Z. (2016), *Cemaatler: Güvenli Olmayan Bir Dünyada Güvenlik Arayışı*, Say Yayınları, İstanbul.
- BAUMAN, Z. (2017), *ZygmuntBauman&KeithTester: ZygmuntBauman ile Söyleşiler*, Heretik Yayınları, Ankara.
- BISMAN, C. (2004), "Social Work Values: The Moral Core Of The Profession", *British Journal of Social Work*, cilt 34, S. 1, ss. 109-123.
- BİNGÖL, O. (2015), "Genel Bağlarıyla Sosyal Hizmet ve Toplum", *Mavi Atlas Dergisi*, cilt 5, ss. 69-77.
- ÇETİN, H. (2015), "Sosyal Adalet, Sosyal Hizmetler ve Bütçe", *Toplum ve Sosyal Hizmet*, cilt 26, S. 2, ss. 145-157.
- DEMİR, Y. (2011), *Ramón José Sender'in "Mıknatıs" Adlı Eserinde Sosyal Adalet Kavramı*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Batı Dilleri ve Edebiyatları (İspanyol Dili ve Edebiyatı) Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- GÖZLER, K. (2008), "Tabii Hukuk ve Hukuki Pozitivizme Göre Adalet Kavramı", *Muhafazakar Düşünce Dergisi*, cilt 4, S. 15, ss. 77-90.
- HUGMAN, R. (2003), "Professional Values and Ethics in Social Work: Reconsidering Postmodernism?", *British Journal of Social Work*, cilt 33, S. 8, ss. 1025-1041.
- IFSW, ve IASSW. (2014), *Global Definition of Social Work*. Retrieved from Kanada: IFSW General Meeting and World Conference 2014.
- KAPAR, R. (2006), *Sosyal Korumanın İş Gücü Piyasasına Etkisi*, Disk/Birleşik Metal-İş Yayınları, İstanbul.
- KARABEKİR, H. M. (2010). *Yetiştirme Yurtları Örneğinde Sosyal Hizmet Uzmanlarının Sosyal Hizmet Değerlerini Mesleki Uygulamalara Aktarışı*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- KORAY, M. (2012), *Sosyal Politika*, İmge Yayınevi, Ankara.
- KOYUNCU, A. (2004). *Eşitlik, Adalet ve Özgürlük Kavramına Bakış*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
- KRUMER-NEVO M., Lev-Wiesel, R. (2005), *Attitudes of social work students toward clients with basic needs* *Journal of Social Work Education*, cilt 41, S. 3, ss. 545-556.
- KUT, S. (1988), *Sosyal Hizmet Mesleği: Nitelikleri, Temel Unsurları, Müdahale Yöntemleri*. Kendi Yayını, Ankara.
- OKŞAR, M. (2009), "Sosyal Hizmetin Onuncu Köye Sürgünü", *Ankara Barosu Dergisi*, cilt 67, S. 2, ss. 106-122.
- ÖZGÜVEN, A. (2003), "Sosyal Adalet", *İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, cilt 2, S. 1-2, ss. 35-38.
- RICHARDS, S., Ruch, G., Trevithick, P. (2005) "Communication Skills Training for Practice: the Ethical Dilemma for Social Work Education", *Social Work Education: The International Journal*, cilt 24, S. 4, ss. 409-422.
- SINCLAIR, L., Monk, G. (2005), "Discursive Empathy: A New Foundation For Therapeutic Practice", *British Journal of Guidance & Counselling*, cilt 33, S. 3, ss. 333-349.
- SUNAL, O. (2011), "Sosyal Politika: Sosyal Adalet Açısından Kuramsal Bir Değerlendirme", *Ankara Üniversitesi Sbf Dergisi*, cilt 66 S. 3, ss. 283-305.
- ŞAHİN, Ü. (2013), *Önce Ekmek' ve Sosyal Adalet*, IV. Hukukun Gençleri Sempozyumu, (s. 1-14). Umud Vakfı Araştırma Merkezi, Ankara.

- TÖREMEN, F. ve Tan, Ç. (2010), "Eğitim Örgütlerinde Adalet: Kavramsal Bir Çözümleme", Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakóltesi Dergisi, cilt 14, ss. 58-70.
- TUFAN, B., Sayar-Özgür, Ö. ve Koçyıldırım, G. (2009), Sosyal Bir Hak Olarak Sosyal Hizmet, Uluslararası Sosyal Haklar Sempozyumu Bildiri Kitabı (s. 76-86), Antalya.
- TUNCAY, T. ve ERBAY, E. (2006), "Sosyal Hizmetin Temel Hedefi: Sosyal Adalet Güçlendirmeye Retorikten Pratięe", Toplum ve Sosyal Hizmet, cilt 17, S. 1, ss. 53-69.
- WEISS, I. (2005), "Is There A Global Common Core To Social Work? A Cross-National Comparative Study of BSW Graduate Students", Social Work, cilt 50, S. 2, ss. 101-110.
- YILDIRIM, F. (2011). Üniversite Gençlięi "Sosyal Adalet"ten Ne Anlıyor? Sosyal Adalet İlkeleri Bağlamında Bir Eęilim Belirleme Araştırması, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Ev Ekonomisi Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- YOLCUOğLU, İ. G. (2012), "Türkiye'de Sosyal Politika ve Sosyal Hizmetlerin Geliřtirilmesi", Toplum ve Sosyal Hizmet, cilt 23, S. 2, ss. 145-158.